

**Cemal Gaytânî'ye Göre Batı Hayranlığının Arap Aydınını Kendi
Kültürel Mirasına Karşı "Miyop" Edişi: "Müntehet-Talep ilâ Turâsî'l-Arab,
1998"**

Adnan ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam
Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı
Assistant Professor, Bilecik Şeyh Edebali Univ., Faculty of İslamic Sciences, Department of
Arabic Language and Rhetoric

adnan.arслан@bilecik.edu.tr,

orcid.org/0000-0002-3989-6612

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Kitap İnceleme / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 13.01.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 24.04.2019

Yayın Tarihi / Published: 05.07.2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/ June

Cilt / Volume: 4

Sayı / Issue: 7

Sayfa / Pages: 141—144

Atıf / Cite as: Arslan, Adnan . "Cemal Gaytânî'ye Göre Batı Hayranlığının Arap Aydınını Kendi Kültürel Mirasına Karşı "Miyop" Edişi: "Müntehet-Talep ilâ Turâsî'l-Arab, 1998". Kalemname 4 / 7 (Temmuz 2019): 141-144 .

Copyright © Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kirikkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kirikkale, Turkey. All rights reserved.

www.dergipark.gov.tr/kalemname

Müellif bu eserinde edebiyatçılığının can damarı olan "Arap turâsî"ni ele almaktadır.¹ Eser bir bütün halinde özellikle Arap aydınlarına kendi potansiyellerini gösterme amacına matuftur. Genelde İslam özelde ise Arap kültürel mirasının Arapları edebiyatta Batılı biçim ve türlere muhtaç bırakmayacak bir zenginlikte olduğuna inandırmaya çalışmaktadır.

Yazar, edebi hayatının erken dönemlerinde itibaren mazinin kayıtlarından bağımsız "özgürce" yazabilmenin hayalini kurmuş ve özgünlüğün özgürlükte olduğunu düşünmüştür. İlk etapta özgünlüğü gelenekten kopuşta arayan modernist bir bakış açısına

¹ Müellifin hayatı ve edebiyatçılığı hakkında ayrıntı için bkz: <https://alwafd.news/-الاديب-الراحل-في-جمال-الغيطاني-925217> ثقافة وفن/925217-جمال الغيطاني-الاديب-الراحل-في- (Erişim: 13.01.2019).

meyletmesine rağmen zaman içine yapmış olduğu okumalar ona sanatsal özgünlük ve özgürlüğün Arap kültür mirasının içerisinde bulanabileceği sonucuna götürmüştür. İlk telif ettiği öykülerin edebiyat eleştirmenleri tarafından hüsnü kabule mazhar olduğunu fark edince kendisinde Arap edebiyatı geleneğini referans alarak özgün eserler ortaya koyulabileceği düşüncesi kuvvet kazanmıştır. Hakikaten de yazarın ilk eser telif etmeye başladığı 1950'li yıllar özellikle Mısır edebiyat dünyasında aydınlar arasında "eski-yeni" tartışmalarının en çok kızıştığı tarihlere tekabül etmektedir. Her ne kadar Arap aydınları arasında Arap modernizminin başlangıç noktasının Fransa'nın 1798 yılında Mısır'ı işgali olduğu konusunda görüş birliği olsa da eski-yeni tartışmalarının seyri sonraki dönemlerde farklı sahalarda farklı tonlarda gerçekleşmiştir.

Yazar eserinde bu tartışmada safını net bir şekilde ortaya koymuştur. Ona göre Arapların ne edebiyatta ne de sanatta hayatın hiçbir sahasında Batının kültürel mirasına ihtiyacı yoktur. Zira Arapların kendi kültürel mirası onlara edebiyat, sanat ve mimaride ihtiyaç duyacakları eserleri özgün bir biçimde sunabilme dinamizmine sahiptir.

Ancak ne var ki yazar Arapların kendi köklerine ait özgüveninin derin bir sarsıntı ile zedelendiğinin de farkındadır. Hatta kaleme aldığı bu eserin başından sonuna kadar devam eden "turâs" vurgusu Arapların Batılılaşma dalgalarından ne kadar etkilendiğinin işaretini vermektedir. Hatta sadece edebiyatta değil felsefede de Arapların İslam felsefesinde derinleşmek ve geçmişte söylenenleri anlamaya çalışmak yerine yine 18 ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da ortaya çıkan felsefi akımları takip ettiğini belirtmektedir.

Yazarın "turâs" vurgusu ile başladığı eserinin geri kalan kısmı artık örneklendirmelere ayrılmıştır. 17. Yüzyılda Batıda ortaya çıkan roman türünün çok daha öncesinde tahkiye geleneğinin Arap makameleri ve Eyyâmu'l-Arab gibi türlerde doğrudan; tarihin belirli bir döneminde yaşanan olayları aktaran "havliyât" gibi türlerde de dolaylı yoldan kendini gösterdiğini ifade etmektedir.² Özellikle Zemahşeri ve Hemdânî'nin eserlerinde darbı mesellerin ortaya çıkışına beşiklik eden yarı kurgu olaylarda tahkiyenin binlerce örneğine rastlamak mümkündür. Gaytâni, Taberî, İbn Kesîr ve Deynûrî gibi tarihçilerin tarihi olayları aktarırken kullanmış oldukları dilin de tahkiye ile bir şekilde temas ettiğini düşünmektedir. İslam tarihçilerinin tarih yazımında kullandıkları yöntemin biçim

olarak tahkiye üslûbu olduğu kanaatini taşıyan Gaytânî'ye göre içerik olarak ele alınan tarihi pasajlarda öykülere ilham verecek pek çok ayrıntının bulunduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında belirli bölgeler için coğrafi bilgiler veren Makrîzî, Ali Paşa el-Mübârek ve Muhammed Kürt Ali gibi "Hitat" türü eserler ortaya koyan müelliflerin haklarında bilgi verdikleri yerlerde yaşanan olayları da mekân betimlemelerine ilave ettikleri için literatürde "historik jeoloji" olarak bilinen bu sahanın eserlerinin yine Araplar için "tahkiye" kaynağı olabileceği düşüncesindedir.³

Gaytânî'ye göre tahkiyenin Arap kültürel mirasında kendini hissettirdiği diğeri bir tür, sihir ve müneccimlik konularını ele alan eserlerdir. "*Şemsu'l-maârifî'l-kübrâ*" ve "*tezkiratu'l-ârifîn*" gibi bu alana tahsis edilmiş eserlerde müellifler folklorik inanışlara ait müktesebatı derlemiş ve öykücülüğe ilham verecek pek çok söylenti ve efsanelere yer vermiştir.

Modern Arapların tahkiye türü eserleri için ilham kaynağı olacak kurgu malzemelerinden birisi de son derece ihmal edilmiş bir saha olan Arap mitolojisidir. Dönemin ilmi imkânsızlıklarından dolayı doğada yaşanan olay ve gelişmeleri mitolojik bir yaklaşımla yorumlayan Ömer b. Verdî'nin "*Harîratu'l- Acâib*" ve İbrahim b. Vasîf Şâh'ın "*Muhtasaru'l-acâib*" gibi telifleri zengin bir mitolojik miras sunuyorken günümüz Araplarının şiirde ve tahkiyede Yunan mitolojisinden ilham devşirmeye çalışması Gaytânî'ye göre üzüntü vericidir. Hâlbuki Arap mitolojik mirasını bir kenara, doğu mirası olan güçlü Hint ve Pers mitolojisi dahi Araplar tarafından ihmal edilmektedir.

Gaytânî, Arapların tahkiye sanatında kendine özgü kültürel mirasları arasında ölüm sonrası ahvali anlatan eserleri de zikretmektedir. Ahirette kimlerin başına hangi hallerin geleceğine ve nelerin yaşanacağına dair telif edilmiş "*et-Tezkira fî ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhira*" gibi eserler güncel Arap öykü ve romancılığına biçim ve içerik malzemesi sunabilecek potansiyeli haizdir.

Yazarımızın eserinin önsözünde Arap öykü ve romancılığının ilham alabileceği kültürel miras unsurlarını sıralarken en son harikulade kerametlerle dolu sûfî literatürden bahsetmektedir. Bugün bazı araştırmacılar tarafından "irfani romancılık" çevirisiyle Türkçede kavramlaştırılan "*er-Rivâyetu's-sûfiyye*", "bast-ı zaman, tayy-ı mekan" gibi gizemli

³ Gaytânî, *Münteha't-talep ilâ turâsi'l-arab*, 7.

sûfi pratikleri kurguya taşımakla yeni bir roman türü olarak literatürde yerini almıştır. Gaytânî'nin tasavvuf erbabı arasında dilden dile nesilden nesle aktarılan kerametlerle dolu esrarengiz dünyada, kurguya konu nice zengin malzemelerin var olduğuna dair tavsiyesi Arap romanında karşılığını bulmuştur. Nitekim Gaytânî, ehl-i tasavvufun o gizemli atmosferini kurmaca dünyaya taşıyan pek çok başarılı çalışmaya bizzat kendisi imza attığı gibi ilerleyen yıllarda hatırı sayılır miktarda tasavvuf tandanslı romanın kaleme alınmasında da öncülük etmiştir.